19 Νοεμβρίου 2019

Το κίνημα των Κολλυβάδων και η προσφορά του

Ορθοδοξία και Ορθοπραξία / Ορθόδοξη πίστη

Ὁ χορὸς τῶν ἁγίων
Κολλυβάδων
Πατέρων

Οι μεγάλοι διδάσκαλοι της Εκκλησίας και του Γένους Μακάριος Νοταράς, Νικόδημος Αγιορείτης και Αθανάσιος Πάριος, που έζησαν και έδρασαν τον 18ον αιώνα και στις αρχές του 19ου, αποτελούν μία νέα τριάδα μεγίστων φωστήρων, όπως οι παλαιοί Τρεις Ιεράρχαι, τηρουμένων βεβαίως των αναλογιών και λαμβανομένων υπ’ όψιν των ιστορικών συγκυριών στις οποίες έζησαν με τις διαφορές και τις ομοιότητες.

Σ’ αυτούς προστίθεται και ο Νεόφυτος Καυσοκαλυβίτης, πρωτουργός χρονικά του κινήματος, όχι όμως με την προσφορά και δραστηριότητα που οι τρεις άλλοι επέδειξαν στη συνέχεια, η οποία άλλωστε ήταν και η αιτία να συγκαταριθμηθούν στη χορεία των αγίων. Ονομάσθηκαν ειρωνικά Κολλυβάδες από τους αντιπάλους τους στο Άγιο Όρος, εξ αιτίας του ότι αντέδρασαν στην αντιπαραδοσιακή μεταφορά της τελέσεως των μνημοσυνών από το Σάββατο στην Κυριακή, γιατί ορθά και δίκαια εξετίμησαν ότι προσβάλλεται έτσι ο αναστάσιμος και πανηγυρικός χαρακτήρ της ημέρας.

Αυτό βέβαια ήταν εντελώς μικρή λεπτομέρεια μέσα στο όλο ανακαινιστικό και φωτιστικό τους έργο- απλώς τονίσθηκε και διογκώθηκε εσκεμμένα, ώστε όχι μόνο να αποκρύβει η άλλη τους προσφορά, αλλά και να συκοφαντηθούν οι ίδιοι, γιατί ασχολούνται με πράγματα μικρά και ασήμαντα, όπως είναι δήθεν τα μνημόσυνα και τα κόλλυβα. Υπάρχουν μέχρι των ημερών μας ερευνηταί, οι οποίοι σμικρύνουν το έργο και την προσφορά τους, βλέποντάς το μέσα από αυτό το παραμορφωτικό πρίσμα της έριδος γύρω από τα μνημόσυνα. Ευτυχώς που τις τελευταίες δεκαετίες, κατά τις οποίες άρχισε η ελληνική ιστορική και θεολογική έρευνα να απελευθερώνεται σιγά-σιγά από τα δεσμά, τις εξαρτήσεις και τις επιρροές των Δυτικών, αποκαταστάθηκε η εικόνα της προσφοράς τους ως μιας ευρύτερης φιλοκαλικής αναγέννησης, που σημειώθηκε τον 18ο αιώνα. Η αναγέννηση αυτή είχε αποφασιστικές επιδράσεις στην τόνωση και ενίσχυση της παιδείας των υποδούλων ορθοδόξων λαών και στην διατήρηση της αυτοσυνειδησίας των, όχι μόνον απέναντι των Οθωμανών κατακτητών, αλλά και απέναντι των δυτικών μισσιοναρίων που όργωναν τις ορθόδοξες χώρες, ασκώντας προσηλυτισμό με αθέμιτα μέσα, προ παντός όμως εκμεταλλευόμενοι την αμάθεια, την δουλεία και την φτώχεια των ορθοδόξων πιστών.

Ο κίνδυνος του εξισλαμισμού και του εκλατινισμού ήταν εξ ίσου μεγάλος, μεγαλύτερος μάλιστα ο δεύτερος, λόγω της ομοιότητος στη θρησκεία και του υψηλού πολιτιστικού επιπέδου των Δυτικών, που διευκόλυναν την αφομοίωση, ενώ ως προς το αλλόθρησκο Ισλάμ η αίσθηση της διαφοράς και της υπεροχής δημιουργούσε κάποιους φραγμούς και επιφυλάξεις. Έχει καταντήσει κλασική η ρήση του άλλου επίσης μεγάλου διδασκάλου και αγίου της ιδίας εποχής, του αγίου

Κοσμά του Αιτωλού, με την οποία εξηγεί γιατί επέτρεψε ο Θεός να σκλαβωθούμε στους Τούρκους και όχι στους Φράγκους, «Τριακόσιους χρόνους μετά την Ανάστασιν του Χριστού μας έστειλεν ο Θεός τον άγιον Κωνσταντίνον και εστερέωσε βασίλειον χριστιανικόν και το είχαν Χριστιανοί το βασίλειον 1150 χρόνους. Ύστερον το εσήκωσεν ο Θεός από τους Χριστιανούς και έφερε τον Τούρκον και του το έδωσε διά ιδικόν μας καλόν, και το έχει ο Τούρκος 320 χρόνους (1453+320=1773). Και διατί έφερεν ο Θεός τον Τούρκον και δεν έφερεν άλλο γένος; Διά ιδικόν μας συμφέρον διότι τα άλλα έθνη θα μας έβλαπτον εις την πίστιν, ο δε Τούρκος άσπρα άμα του δώσης, κάμνεις ό,τι θέλεις».

Για να αποφευχθούν πάντως οι εξισλαμισμοί και οι εκλατινισμοί και να μη γίνουν ποτάμι από μικροί χείμμαροι και αφανίσουν το Γένος στην πορεία τους, χρειαζόταν ο φραγμός και οι ρίζες της παιδείας, μετά μάλιστα από το βαθύ σκοτάδι της απαιδευσίας και της αμάθειας των προηγουμένων αιώνων. Ό,τι έκανε ο άγιος Κοσμάς ο Αιτωλός με τις περιοδείες του και την ίδρυση σχολείων σε λαϊκό επίπεδο, έκαναν σε υψηλότερη βαθμίδα οι Κολλυβάδες Άγιοι εκδίδοντας και ερμηνεύοντας κείμενα της Αγίας Γραφής και των Πατέρων της Εκκλησίας, βίους και ακολουθίες αγίων, ύμνους της Εκκλησίας, ακόμη και σχολικά εγχειρίδια Γραμματικής, Ρητορικής, Φιλοσοφίας και μάλιστα θύραθεν συγγραφέων, αρχαίων Ελλήνων και Δυτικών. Αυτό που προείχε ήταν να φωτισθεί το Γένος και να σταθεί στην πίστη και στις παραδόσεις των Πατέρων, να διασωθεί ο ελληνορθόδοξος πολιτισμός. Έπρεπε στα σχολεία που άρχισαν να πυκνώνουν, στους δασκάλους, στους μοναχούς, στους κληρικούς να εξασφαλισθεί η δυνατότης να κατανοούν τα ελληνικά κείμενα με τη σχολική παιδεία, αλλά και να τους προσφερθούν τέτοια κείμενα με εκδόσεις, γιατί τα χειρόγραφα εσπάνιζαν, κρυμμένα σε μοναστηριακές βιβλιοθήκες ή συλημένα από επιτηδείους ξένους περιηγητάς.

Μπορεί μάλιστα κανείς να εντοπίσει μέσα στην εντυπωσιακή πράγματι εκπαιδευτική και συγγραφική δραστηριότητά τους και ειδική τάση και δράση απέναντι στον κίνδυνο των εξισλαμισμών και των εκλατινισμών. Είναι γνωστόν ότι πολλοί από τους Νεομάρτυρες είχαν ως «αλείπτας», ως προπονητάς θα ελέγαμε, οι οποίοι ψυχολογικά τους ετόνωναν και τους εστήριζαν στο δρόμο του μαρτυρίου, Κολλυβάδες αγίους, όπως τον Άγιο Μακάριο και τον Άγιο Νικόδημο Αγιορείτη. Και είναι βέβαιο πως όσα με παρρησία λέγουν πολλοί Νεομάρτυρες στις απολογίες τους απέναντι των Τούρκων δικαστών, προβάλλοντας την υπεροχή της Χριστιανικής πίστεως απέναντι στην θρησκεία του Μωάμεθ, την οποία υποτιμούν και απορρίπτουν, απηχούν τη διδασκαλία των Κολλυβάδων Αγίων. Πολλούς από τους διαλόγους αυτούς των Νεομαρτύρων με τους Τούρκους δικαστάς, που θυμίζουν τα αρχαία μαρτυρολόγια, διέσωσε ο άγιος Νικόδημος στο «Νέο Μαρτυρολόγιο». Κατά τον ίδιο τρόπο πρέπει να ερμηνευθούν και τα ειδικά

αντιλατινικά έργα του Αγίου Αθανασίου Πάριου «Αντίπαπας», «Ουρανού κρίσις», «Ο Παλαμάς εκείνος», και όσα άλλα σε ειδικά ή μη έργα γράφουν για τις εκτροπές και τις πλάνες των Λατίνων όλοι τους.

Η προσφορά βέβαια των Κολλυβάδων στο χώρο της παιδείας και του πολιτισμού δεν περιορίζεται μόνο στην ενίσχυση της αυτοσυνειδησίας των Ορθοδόξων απέναντι στον διπλό κίνδυνο των επιρροών και αφομοιώσεων από Ανατολή και Δύση, που είναι και αυτή πολύ μεγάλη. Έχει και μία άλλη, εξ ίσου ευρεία διάσταση, στον χώρο της οποίας φάνηκε ότι δεν είχαν τότε τόσο μεγάλη επιτυχία, όχι γιατί η διδασκαλία τους δεν είχε απήχηση, αλλά διότι δυστυχώς ο Ελληνισμός και η Ορθοδοξία που εδημιούργησαν ένα οικουμενικό κράτος με οικουμενική ακτινοβολία, την Ρωμιοσύνη του Βυζαντίου, που άντεχε και κρατούσε όρθια την ψυχή και το πνεύμα του και κάτω από τη σκληρή δουλεία των κατακτητών, μετά το 1821 δέχθηκαν σοβαρά πλήγματα.

Το νέο κράτος αποκόπηκε βίαια από την ελληνορθόδοξη παράδοση, εγκατέλειψε την παραδοσιακή ελληνοχριστιανική παιδεία και εστράφη καθοδηγούμενο και κηδεμονευόμενο από τη Δύση εναντίον της Βυζαντινής του κληρονομιάς, των Αγίων και των Πατέρων, των ιερών και όσιων του Γένους.

Είναι γνωστόν ότι οι Κολλυβάδες Άγιοι ήλθαν σε σύγκρουση, ιδιαίτερα ο Άγιος Αθανάσιος Πάριος, με τους ευρωπαϊστάς και ευρωπαΐζοντας εκπροσώπους του Νεοελληνικού Διαφωτισμού, οι οποίοι υιοθέτησαν τις ιδέες του Γαλλικού Διαφωτισμού και της Γαλλικής Επαναστάσεως, ακόμη και την αθεΐα του Βολταίρου, και προσπάθησαν να στρέψουν την πορεία του νεοελληνικού πολιτισμού προς την κλασική αρχαιότητα, εκθειάζοντας και προβάλλοντας την θύραθεν, την κοσμική σοφία και γνώση και υποτιμώντας ή αγνοώντας την θεία σοφία.

Ο ορθός λόγος, η επιστήμη, η γνώση, η ελευθερία ήσαν οι νέες θεότητες του κηρύγματος του Διαφωτισμού. Ή βυζαντινή σύνθεση, όπου κατορθώθηκε η διάσωση και η ενίσχυση των υγιών στοιχείων του ελληνικού πνεύματος στην υπηρεσία του θείου κηρύγματος της αγάπης, της ταπεινώσεως, της καταλλαγής που απέρρεαν από το κήρυγμα του Ευαγγελίου του Σταυρού, εγκαταλείφθηκε και υποτιμήθηκε. Ήταν ουσιαστικώς ένας νέος διωγμός εναντίον της Εκκλησίας υπό άλλη μορφή, που συγγενεύει πολύ με την απόπειρα του Ιουλιανού του Παραβάτου τον 4ο αιώνα να αναβιώσει τον ακραιφνή Ελληνισμό εναντίον του Χριστιανισμού και του Βαρλαάμ του Καλαβρού τον 14ο αιώνα να περάσει, μέσα στο ορθόδοξο Βυζάντιο, τον σχολαστικισμό και ορθολογισμό της Δυτικής Αναγέννησης, απορρίπτοντας την δοκιμασμένη μέθοδο φωτισμού και τελειώσεως των Πατέρων της Ανατολής, που έδιναν τα πρωτεία στη θεία σοφία χωρίς να απορρίπτουν την

κοσμική, την ανθρώπινη.

Οι Τρεις Ιεράρχαι του 4ου αιώνος, ο Μ. Βασίλειος, ο Γρηγόριος θεολόγος και ο Ιωάννης Χρυσόστομος, με την έξοχη ελληνική παιδεία τους, όπως και ο Άγιος Γρηγόριος Παλαμάς τον 14ο αιώνα, δεν επέτρεψαν την οπισθοδρόμηση προς ένα νοσηρό κλασικισμό που τοποθετεί το κτιστό πάνω από το άκτιστο, την ανθρώπινη σοφία πάνω από την θεϊκή σοφία, τα άθεα γράμματα πάνω από τα θεωτικά, όπως έλεγε ο όσιος μοναχός Χριστόφορος Παπουλάκος, βλέποντας την εσφαλμένη πορεία που ακολούθησαν μετά το 1821 οι δυτικοτραφείς λόγιοι και κληρικοί υιοθετώντας πλήρως τις θέσεις των Ευρωπαίων Διαφωτιστών.

Αξιοσημείωτο είναι ότι οι αγωνισταί του 1821, ο Κολοκοτρώνης, ο Μακρυγιάννης, ο Παπαφλέσσας και άλλοι, γαλουχημένοι με το πνεύμα της παραδόσεως των Κολλυβάδων, βρέθηκαν προδομένοι και στο σημείο αυτό. Αγωνίσθηκαν για να απελευθερώσουν σωματικά τους Έλληνες από τους Τούρκους, και είδαν την Ελλάδα να υποδουλώνεται πνευματικά, να παραδίδει την ψυχή, το πνεύμα της στους Ευρωπαίους. Ο εκλατινισμός επανήλθε με τη μορφή του εξευρωπαϊσμού και του εκδυτικισμού. Η Δύση που δεν μπόρεσε ούτε στο ελεύθερο Βυζάντιο με τον Βαρλαάμ Καλαβρό να «διαφωτίσει», δηλαδή να σκοτίσει τους Έλληνες, γιατί αντέδρασε ο άγιος Γρηγόριος Παλαμάς με το κίνημα του Ησυχασμού, ούτε στην Τουρκοκρα¬τία, λόγω του νέου φιλοκαλικού – ησυχαστικού κινήματος των Κολλυβάδων, επεχείρησε να πάρει τη ρεβάνς μετά το 1821 θέτοντας υπό πνευματική κηδεμονία το νεοελληνικό κράτος, την παιδεία και τον πολιτισμό του. Φαίνεται όμως ότι και πάλι βγαίνει νικημένη. Οι δυσφημισμένοι ακόμη και κατά το όνομα Κολλυβάδες επηρεάζουν τώρα βαθύτατα την ορθόδοξη πίστη και ζωή ως γνήσιοι συνεχιστές της πατερικής ησυχαστικής παραδόσεως. Το Άγιον Όρος που τους εξέθρεψε, όπως και τον Άγιο Γρηγόριο Παλαμά, μπορεί να καυχά¬ται για τους μεγάλους αυτούς διδασκάλους της Ορθοδοξίας και του Γένους.

1. Ό χαρακτηρισμός του κινήματος ως φιλοκαλικής αναγέννησης επεκράτησε μετά τη μελέτη του μητροπολίτου Μαυροβουνίου Αμφιλοχίου Ράντοβιτς, Η φιλοκαλική αναγέννησις του ΙΗ’ και ΙΘ’ αι. και οι πνευματικοί καρποί της, Αθήναι 1984. Δεν παραθέτουμε εδώ τη σχετική με το κίνημα των Κολλυβάδων βιβλιογραφία. Για τους δύο εξ αυτών έγιναν στις ημέρες μας επιστημονικά συνέδρια, ένα για τον Αθανάσιο Πάριο στην Πάρο, τον Σεπτέμβριο του 1998, και ένα για τον Άγιο Νικόδημο Αγιορείτη στην Ιερά Μονή Αγίου Νικόδημου στη Γουμένισσα Κιλκίς, τον Σεπτέμβριο του 1999, με ενδιαφέρουσες εισηγήσεις και πλήρη βιβλιογραφική κάλυψη. Εντός του έτους θα κυκλοφορήσουν τα πρακτικά και των δύο συνεδρίων. Στον Άγιο Αθανάσιο Πάριο αναφέρονται επίσης οκτώ εισηγήσεις που έγιναν κατά το επιστημονικό συνέδριο που έγινε στην Πάρο το Σεπτέμβριο του 1996 για την

Εκατονταπυλιανή. Τα πρακτικά έχουν εκδοθή από το Ιερό Προσκύνημα Παναγίας Εκατονταπυλιανής Πάρου• Η ‘Εκατονταπυλιανή και η Χριστιανική Πάρος. Πρακτικά Επιστημονικού Συμποσίου (Πάρος 15-19 Σεπτεμβρίου 1996), Πάρος 1998.

Πηγή: *Πρωτοπρεσβύτερος Θεόδωρος Ζήσης, Θεοδρομία τεύχος 7- Ιούλιος – Σεπτέμβριος 2000.*

Αναδημοσίευση από: *http://www.impantokratoros.gr/kinhma-kollybadon.el.aspx*